La commemoració del centenari del naixement de Jacint Verdaguer a València (1945)

Rafael Roca Ricart
(Universitat de València)

L'estima de València per Verdaguer

L'any 1945 un grapat d'intel·lectuals i de publicacions periòdiques de la ciutat de València commemoraren, amb l'edició d'estudis, poemes, articles i semblances, el primer centenari del naixement del poeta català Jacint Verdaguer.

No era la primera vegada, però, que diverses personalitats del País Valencià manifestaven la seua estima i admiració per Verdaguer. Les més antigues mostres d'afecte envers el poeta vigatà cal buscar-les en la grata acollida que els valencians li dedicaren el juliol de 1881, en ser convidat a participar en els Jocs Florals de Lo Rat Penat en qualitat de mantenidor. Fou aleshores que passà una setmana a València i que gaudí de l'hospitalitat i dels afalacs dels protagonistes de la Renaixença valenciana.[1]

Posteriorment, el febrer de 1886, els membres de Lo Rat Penat organitzaren, en honor seu, una vetlada literària d'homenatge amb motiu de l'edició del *Canigó*, «*estrechando de esta manera los lazos fraternales que unen a los partidarios de la* renaixensa*, en la orilla del Turia y la del Llobregat*», segons que explicava el diari *Las Provincias*;[2] la qual cosa indica que, històricament, Verdaguer ha estat considerat un element de confraternització entre el País Valencià i Catalunya. En aquell acte, que comptà amb la presència del governador civil de la província, es llegiren fragments del

1. Sobre això, vegeu: Teodor LLORENTE FALCÓ. «Records del temps vell. Mossèn Cinto, Mantenedor dels Jocs Florals de València». *D'Ací D'Allà* [Barcelona], núm. 9, 10 de setembre de 1918, p. 221-225; que fa pocs anys fou reproduït pel setmanari *El Temps* [València], núm. 923, febrer de 2002, p. 26-28

2. «Lo Rat Penat. Velada en honor de mossén Jacinto Verdaguer». *Las Provincias* (13-II-1886).

Canigó i deu composicions líriques escrites *ad hoc* per altres tants literats valencians.

A banda d'aquest homenatge, cal mesurar l'estima i la consideració que, en vida i després de mort, els valencians mostraren envers Verdaguer per l'afectuosa relació d'amistat que amb ell mantingueren els dos líders de la Renaixença valenciana: Teodor Llorente, gran publicista a València de les seues obres,[3] i Constantí Llombart, que el venerà i li traduí al castellà els llibres *Canigó* i *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*;[4] i també per les cartes de felicitació que, a propòsit de l'edició de *Canigó*, li enviaren Jacint Labaila i González,[5] Josep Arroyo i Almela[6] i Josep Escrig d'Oloriz.[7] A més de tot això, també resulten ben significatives i valuoses les traduccions castellanes que d'*Idil·lis i cants místics* (1908), de *Sant Francesc* (1909) i d'*Excursions i viatges* realitzà Francesc Badenes Dalmau;[8] i les múltiples traduccions que de gran part de les seues obres realitzà, al llarg del segle XX, Lluís Guarner, el major verdaguerista valencià de tots els temps.[9] Cosa que demostra que, tal com afirmà Josep Maria de Casacuberta, tradicionalment la «contribució valenciana a la difusió del coneixement de la producció de Verdaguer» ha estat decidida i excelsa, ja que tan sols pot ser comparada a la «dels escriptors del Rosselló —Justí Pepratx i Josep Tolrà de Bordas—, amb llurs traduccions verdaguerianes en llengua francesa».[10]

3. Vegeu: Rafael ROCA RICART. «Les relacions entre Teodor Llorente i Jacint Verdaguer». *Anuari Verdaguer 2002*. Vic: Eumo Editorial / Universitat de Vic, 2003, p. 321-344.

4. Vegeu: Josep Maria DE CASACUBERTA. «Constantí Llombart, admirador i traductor de Jacint Verdaguer». *Revista Valenciana de Filologia*, v. I, núm. 2 (abril-juny de 1951), p. 139-150. Per una visió àmplia i detallada de la tasca cívica i cultural que portà a terme Llombart, vegeu els estudis publicats a *Constantí Llombart i el seu temps*, a cura de Vicent Josep ESCARTÍ i Rafael ROCA. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2005.

5. Carta 518: *Epistolari de Jacint Verdaguer*, v. V. Barcelona: Barcino, 1977, p. 98-99.

6. Carta 527: *Epistolari de Jacint Verdaguer*, v. V. Barcelona: Barcino, 1977, p. 116.

7. Carta 528: *Epistolari de Jacint Verdaguer*, v. V. Barcelona: Barcino, 1977, p. 116-117.

8. Vegeu: Ramon PINYOL i Pere QUER. «Les traduccions al castellà de les obres de Verdaguer. Una aproximació». *Anuari Verdaguer 2002*. Vic: Eumo Editorial / Universitat de Vic, 2003, p. 369-381.

9. Vegeu: Joan Antoni MILLÓN. «Jacint Verdaguer en l'obra de Lluís Guarner». *Anuari Verdaguer 2002*. Vic: Eumo Editorial / Universitat de Vic, 2003, p. 551-567.

10. Josep Maria de CASACUBERTA, *loc. cit.*, p. 150.

El centenari del naixement a València

Amb motiu de la celebració del centenari del naixement de Verdaguer, València tingué una nova oportunitat de fer honor a la seua fama de verdaguerista i de renovar la seua estima i admiració vers un dels gran referents de la història de la literatura catalana. Dos articles de premsa, un premi als Jocs Florals de Lo Rat Penat, diverses notícies i el número especial —triple— i monogràfic que la revista *Mediterráneo. Guión de literatura*, depedent de la càtedra de Llengua i Literatura espanyoles de la Universitat de València, dedicà a commemorar aquell centenari així ho confirmen.

Tanmateix, i encara que per les seues dimensions i la qualitat dels seus treballs i col·laboradors els estudiosos de la literatura valenciana de postguerra únicament han assenyalat l'exemplar de la revista *Mediterráneo* com la mostra més excel·lent de l'homenatge que en 1945 València dedicà a Verdaguer, cal assenyalar que el centenari tingué un major ressò, i que, de manera modesta però inequívoca, diaris com ara *Levante*, *Jornada* i *Las Provincias*, i revistes com ara *Valencia Atracción*, també publicaren escrits d'afecte i de record. Amb tot, és ben cert que qui més i millor se'n distingí fou la Universitat de València, que fins i tot arribà a dotar amb «*quinientas pesetas*» un premi extraordinari dels Jocs Florals de Lo Rat Penat «*al mejor estudio biográfico y bibliográfico de Mosén Jacinto Verdaguer*».[11]

D'altra banda, i encara que molts d'aquells estudis hagen estat superats amb el temps, determinades afirmacions, com ara que «*en Verdaguer saludamos a un auténtico creador de idioma*»,[12] i que «*no sólo creó una obra artística, como todos los grandes poetas, sino una lengua literaria y una literatura rediviva*»,[13] ens fan percebre l'èmfasi i la importància que en 1945 alguns d'aquells estudiosos atorgaren a l'obra de Verdaguer.

11. «Lo Rat-Penat. Jocs Florals. Cartel». *Las Provincias* (31-V-1945); «"Lo Rat Penat". Convocatoria para los "Jocs Florals"». *Jornada. Diario de la tarde* (31-V-1945).

12. Fèlix ROS. «Recuerdo de Verdaguer». *Levante* (13-V-1945).

13. Miguel BATLLORI S. I. «Símbolos de Valencia en la poesía de Verdaguer». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 66.

Els articles periodístics

El 17 de maig de 1945 s'acomplia el centenari del naixement de mossèn Jacint Verdaguer, i aquell mateix mes —amb tres dies de diferència— els tres diaris de la ciutat de València, *Levante. Órgano de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.*, *Las Provincias* i *Jornada. Diario de la tarde*, publicaren un mateix article: «Recuerdo de Verdaguer», original de Fèlix Ros, que en totes tres publicacions aparegué precedit del rètol «Premio "Jacinto Verdaguer"».[14] Tot i que és una indicació inequívoca, per molt que he buscat a la premsa i als manuals literaris de l'època no he aconseguit aclarir quin premi periodístic o literari és, ni quina institució o publicació el convocà. De Fèlix Ros puc afirmar que fou un lletraferit falangista, originari de Barcelona, que fundà l'editorial Tartessos (que en 1944 vengué a José Manuel Lara) i que editià diverses obres, entre les quals una antologia de quatre poemes de Jordi de Sant Jordi (1934) acompanyats de la corresponent versió castellana; una traducció castellana de la novel·la *Camins de nit*, de Sebastià Juan Arbó (1937), i una magna *Antologia poética de la lengua catalana* (Madrid, 1965), «*puesta en versos castellanos*», en què recollí tretze poemes verdaguerians traduïts al castellà.[15]

L'article de Ros, d'extensió i d'estructura periodístiques, començava amb l'evocació de la mort de Verdaguer i del paratge en què va passar els seus darrers dies. Després de diverses consideracions personals sobre el paisatge que veié desaparèixer mossèn Cinto —«*no cabe paisaje más diferente a los preferidos por el poeta*»—, l'escrit, de matisos molt literaris, comentava les seues dues obres cabdals: *Canigó*, que qualificava com a «*exclusivamente catalán*», i *L'Atlàntida*, que era considerada «*española, peninsular, continental incluso*».

La part més interessant de l'escrit, però, rau en els comentaris de l'autor al voltant de la capacitat lírica i creativa del mossèn vigatà: «*Verdaguer*», afirmava, «*se acerca a todo como si estuviese por inventar. La*

14. Fèlix Ros. «Recuerdo de Verdaguer». *Levante* (13-V-1945), *Jornada* (15-V-1945) i *Las Provincias* (16-V-1945).

15. Els poemes en qüestió són: «La Atlántida» (fragment), «Santa Teresa de Jesús», «Marina», «Rosalía», «San Francisco se moría», «A Jesús crucificado», «San José», «Mi álbum», «La muerte del monaguillo», «Canción de la Moreneta», «El violín de San Francisco», «Señor, ¡me habéis engañado!» i «El mejor hostal». Vegeu: Fèlix Ros. *Antología poética de la lengua catalana*. Madrid: Editora Nacional, 1965, p. 217-234.

frase mil veces hecha renace en sus labios [...]. *Parece como si en Verdaguer hallara cada cual el tono de su canción* [...]. *Y es que en Verdaguer saludamos a un auténtico creador de idioma.*» D'aquesta manera, Ros també constatava que el poeta hagué de crear la seua lírica amb un llenguatge pràcticament absent de lleis ortogràfiques, sintàctiques i fonètiques, amb una gran «*arbitrariedad en los enlaces fónicos, "apostrofación, diptongación y mudez de letras"*». D'altra banda, la seua condició de «creador d'idioma» quedava explicitada en el fet que «*mezclando la jerga de la montaña al romance de la ciudad abrió esclusas a un idioma idóneo, completo, que a él mismo se le desborda a cada paso con júbilo de creación*»; que és la idea més destacada de l'article.

Tres dies després de la commemoració del centenari, el diumenge 20 de maig, Teodor Llorente Falcó, fill del patriarca de la Renaixença valenciana, publicava a *Las Provincias* un extens article —tota una plana del diari— titulat «Mosén Cinto Verdaguer. En el centenario de su nacimiento», en què evocava els seus records d'infantesa sobre la visita que, quan tenia 12 anys, el juliol de 1881, el poeta de Folgueroles havia fet a València per assistir, en qualitat de mantenidor, als Jocs Florals de Lo Rat Penat.[16] Si podia parlar-ne amb autoritat —i, de fet, no era la primera vegada que en parlava—[17] era perquè Verdaguer s'havia hostatjat a la seua casa paterna.

En aquesta ocasió, però, el centenari justificava a bastament que rememorara novament una visita històrica que ell havia viscut en directe. D'aquesta manera Llorente Falcó, que en 1945 tenia 76 anys, recordava que l'edició dels Jocs Florals en què havia participat Verdaguer era la tercera que celebrava Lo Rat Penat, l'entitat nascuda tres anys abans (1878), «*con marcados caracteres académicos, muy apartados de la masa popular valenciana*», que havia aconseguit reunir la pràctica totalitat dels escriptors que a València conreaven la llengua restaurada; «massa popular» que, alesho-res com hui, en la seua major part es desentenia d'aquelles vel·leïtats lingüístiques i literàries. Segons l'autor de l'article, però, la culpa del desinte-

16. Teodor LLORENTE FALCÓ. «Mosén Cinto Verdaguer. En el centenario de su nacimiento. Recuerdos de su visita a Valencia como mantenedor de los Juegos Florales de "Lo Rat Penat"». *Las Provincias* (20-V-1945).

17. Recordem que el setembre de 1918 ja n'havia publicat, al núm. 9 de la revista *D'Ací D'Allà*, un de semblant, titulat «Records del temps vell. Mossèn Cinto, Mantenedor dels Jocs Florals de València».

rès era, en gran part, dels mateixos poetes, que havien buscat «*en el antiguo idioma* [...] *palabras y giros, resultando de ello una poesía completamente artificial, que no llegó a interesar a la inmensa mayoría de los valencianos*».

Centrat ja en 1881, Llorente Falcó recordava com Verdaguer havia rebutjat la invitació de pronunciar unes paraules que li havia dirigit son pare, perquè, segons el capellà, Déu no l'havia distingit amb el do de l'oratòria; i que fou per això que, malgrat ocupar la presidència del consistori de mantenidors, «*no pronunció el discurso de rúbrica, corriendo éste a cargo de don Cirilo Amorós, una de las personalidades de gran relieve valenciano*». L'autor també explicava el que resulta fàcil d'imaginar: que a finals de 1880 els ratpenatistes havien encarregat a son pare que realitzara les gestions oportunes per portar Verdaguer fins a València, ja que, durant aquelles primeres edicions de Jocs Florals, plenes de dificultats i d'incerteses, els valencians sentiren la necessitat de rebre el suport dels grans astres del parnàs literari català. De fet, l'any anterior s'hi havia fet present Víctor Balaguer i l'any següent hi vindria el mallorquí Tomàs Forteza.

El 1945 Llorente Falcó apuntava que l'arribada de Verdaguer a València es produí «*pocos días antes del señalado para el certamen literario, que fue el 29 de julio*». Potser li fallava la memòria, perquè 27 anys abans, en 1918, havia precisat molt més aquesta data, i l'havia situada el 22 de juliol;[18] és a dir, set dies abans del certamen. En qualsevol cas, el que recordava amb absoluta claredat era que el mossèn vigatà s'havia hostatjat a sa casa, i que això els havia permès, a ell i a la resta de membres de la família, intimar mínimament amb Verdaguer:

> *Recuerdo que escuchaba embelesado a aquel humildísimo sacerdote, de hablar dulcísimo y cariñoso. Las dos o tres sobremesas de los días que permaneció en Valencia, especialmente las de la noche, eran deliciosas. El misticismo de don Jacinto, un misticismo poético, inspiraba todas sus frases y hasta sus palabras. Hablaba pausado y quedo. ¡Pero cuanta luminosidad! ¡Cómo vibraba todo lo que decía!*

Evidentment, haver tractat mossèn Cinto essent encara un xiquet havia provocat que Llorente Falcó en guardara un record idealitzat. De

18. Teodor LLORENTE FALCÓ. «Records del temps vell. Mossèn Cinto, Mantenedor dels Jocs Florals de València». *D'Ací D'Allà* [Barcelona], núm. 9 (10 de setembre de 1918), p. 223.

fet, si alguna cosa destacava de la presència de Verdaguer en el certamen poètic d'aquell any era que «*todas las miradas fijábanse en él*», i que «*al verle allí humildemente, como sencillo espectador de una fiesta deslumbradora de la que él fuese completamente ajeno, nadie adivinara, sin saberlo, que fuese aquel poeta que con su lira había pulsado las cuerdas más vibrantes de la poesía catalana*».

Respecte al desenvolupament d'aquells Jocs Florals, esmentava les dades principals: el poeta guardonat amb la Flor Natural, la dama elegida com a reina de la festa i els comentaris de joia que, de Madrid estant, Vicent W. Querol havia fet per carta a son pare. També afirmava que, durant els dies que Verdaguer romangué a València, foren diversos els escriptors que volgueren afalagar-lo amb banquets i homenatges literaris; i que, tanmateix, el català refusà totes aquestes invitacions ostentoses: «*entre otras razones porque era de natural retraído y modesto, y porque sinceramente creía que no merecía los elogios que se le prodigaban*». L'endemà dels Jocs Florals Verdaguer fou obsequiat pels ratpenatistes amb un dinar de confraternitat que tingué lloc a la fonda París; i per la vesprada se'n tornà a Barcelona.

Tal com ja havia fet en 1918, Llorente Falcó també reproduí l'afectuosa epístola que, només arribar a casa, el dia 31 de juliol, Verdaguer havia adreçat a Llorente Olivares per tal d'agrair-li l'amabilitat i les atencions amb què havia estat distingit durant l'estada a València. Si alguna cosa destaca d'aquella carta, a banda de la viva emoció amb què fou escrita, són les referències que el de Folgueroles dedicà als membres malalts i a la més jove de la família de Llorente, cosa que parla ben eloqüentment del seu tarannà: «Mos afectes á tots los de sa familia, desde son pare, de qui desitjo'l prompte restabliment, fins á la aixerida Josefina [...]. La Verge Maria complete la millora de la salut del simpàtich Pasqualet».[19]

De la resta de l'article convé destacar que Llorente Falcó afirmava que havia tornat a veure Verdaguer uns anys després: «*volví a verle y le visité el año de la Exposición Universal de 1889, en compañía de mi padre*». Encara que la memòria degué tornar a jugar-li una mala passada —l'Exposició Universal de Barcelona fou en 1888 i no en 1889—, és cert que Llorente Olivares i la seua família visitaren Barcelona durant l'octu-

19. Carta 268: *Epistolari de Jacint Verdaguer*, v. III. Barcelona: Barcino, 1971, p. 132.

bre de 1888. De fet, Valentino (el pseudònim literari de Llorente) donà compte, *in extenso*, d'aquella estada amb set llargs i laudatoris articles que foren publicats a *Las Provincias*.[20] En un d'aquests articles, datat a Barcelona el 5 d'octubre de 1888, Llorente explicava que havia assistit a una reunió de la Lliga de Catalunya, convocada per honorar el provençal Carles de Tourtoulon, i que s'hi havia trobat, entre d'altres, «*el insigne poeta de* La Atlántida, *mossén Jacinto Verdaguer*».[21] Sens dubte, era a aquella trobada —en què es llegiren versos d'Àngel Guimerà, de Francesc Matheu, d'Adolf Blanch, de Verdaguer i de Llorente— a la qual es referia en 1945 el seu fill.

Finalment, cal apuntar que l'article s'acompanyava de cinc il·lustracions: una fotografia de Verdaguer presa durant la seua visita a València, en què se'l veu dret i llegint; una altra dels seus darrers anys de vida, assegut en una cadira de braços; una altra en què està assegut davant d'una taula i acompanyat de mossèn Jaume Collell; la pàgina de l'exemplar de *Nerto*, «poema escrit en versos provensals per Frederich Mistral y traduhit al catalá per Mossen Jacinto Verdaguer», en què figura una dedicatòria autògrafa que diu així: «A D. Teodoro Llorente. Al inspirat autor del *Llibret de versos* que debia anomenarse estotx de perles, son admirador y amich. Jacinto Verdaguer Pbre», i la primera pàgina de l'exemplar de l'obra *Jesús Infant*, en què també pot llegir-se: «Jesús Infant estiga enguany y sempre ab mon amich y confrare, D. Teodor Llorente, y ab sa anyorada família. Vigília de Nadal 1897. Jacinto Verdaguer Pre». Setze anys després de la seua visita a València, mossèn Cinto encara tenia paraules de record per a la família de Llorente.

Verdaguer i els Jocs Florals de València de 1945

Pel que fa al premi de la LXII convocatòria dels Jocs Florals, que tingué Verdaguer com a protagonista, cal dir que el 22 de maig de 1945, quan

20. Amb el títol «Desde Barcelona», foren publicats a *Las Provincias* els dies 9, 12, 14, 15, 18, 20 i 21 d'octubre de 1888.

21. VALENTINO. «Desde Barcelona». *Las Provincias* (9-X-1888). Pel que fa a les relacions entre Llorente i Verdaguer, vegeu: Rafael ROCA RICART. «Les relacions entre Teodor Llorente i Jacint Verdaguer». *Anuari Verdaguer 2002*. Vic: Eumo Editorial / Universitat de Vic, 2003, p. 321-344.

el president, Josep Calatayud Bayà, i el secretari del consistori, Josep Guardiola Ramos, signaren el cartell que anunciava els premis ordinaris i extraordinaris d'aquella edició, el guardó ofert per la Universitat de València a la millor biografia de Verdaguer (el núm. XII dels extraordinaris) aparegué com a «*Pendiente de contestación*».[22] Però tan sols alguns dies o setmanes després ja degué ser explicitat, perquè la crònica del certamen, que tingué lloc el 30 de juliol de 1945 i que fou publicada l'endemà pel diari *Las Provincias*, indicava que el premi «*de la Universidad Literaria de Valencia* [...] *al mejor estudio biográfico y bibliográfico de Mosén Jacinto Verdaguer* [n]*o se adjudica*».[23]

Sense cap més referència sobre la qüestió, em fa l'efecte que les causes per les quals aquell premi fou declarat desert poden ser dues: perquè cap dels estudis presentats no assolí la mínima qualitat exigible o perquè no s'hi presentà cap treball. Com que, a hores d'ara, és impossible accedir a l'arxiu privat de Lo Rat Penat, un dels actuals baluards del secessionisme lingüístic valencià, no podem saber amb seguretat què passà amb aquell premi. Però, amb tot, no em sembla desgavellat pensar que, possiblement, no s'hi presentà ningú per falta de temps, per no haver estat anunciat amb la suficient antelació. Si tenim en compte que el cartell dels premis, en què el de la Universitat encara estava pendent de resposta (i per tant no s'incloïa), fou signat el dia 22 de maig, i que el termini d'admissió d'originals acabava el dia 20 de juliol,[24] això significa que, per molt ràpidament que s'hi decidira el tema del premi, els interessats disposaven de menys de dos mesos per enllestir el treball. De manera que és possible que fos la demora a explicitar i fer públic aquell tema la que ens priva de comptar, actualment, amb una nova aproximació biogràfica de Verdaguer.

Amb tot, la voluntat de la Universitat d'honorar l'autor de *L'Atlàntida* a través de la dotació d'un premi de la convocatòria dels Jocs Florals, sí que quedà patent.

22. «Lo Rat-Penat. Jocs Florals. Cartel». *Las Provincias* (31-V-1945); «"Lo Rat Penat". Convocatoria para los "Jocs Florals"». *Jornada. Diario de la tarde* (31-V-1945).

23. «La fiesta de la poesía valenciana». *Las Provincias* (31-VII-1945).

24. «Lo Rat-Penat. Jocs Florals. Cartel». *Las Provincias* (31-V-1945); «"Lo Rat Penat". Convocatoria para los "Jocs Florals"». *Jornada. Diario de la tarde* (31-V-1945).

Les referències a la revista *Valencia Atracción*

A banda dels tres diaris anteriorment esmentats, la revista mensual *Valencia Atracción*, publicació dependent de la Sociedad Valenciana de Fomento del Turismo, recordà als seus lectors el centenari de Verdaguer amb la inclusió d'un parell de referències i de dues poesies traduïdes al castellà.

D'aquesta manera, a la secció «Ecos y noticias» del número corresponent a juny de 1945, aparegué un text breu —titulat, precisament, «El centenario del poeta Verdaguer»— que anunciava que «*este año se cumple el primer centenario del nacimiento del gran poeta catalán Mosén Jacinto Verdaguer*».[25] Així mateix, també recordava que el català havia estat a València el juliol de 1881, i reproduïa un fragment (traduït al castellà) de la famosa carta que, en tornar a casa, havia escrit a Llorente. Tot això fa pensar que, molt probablement, aquella notícia era fruit de la lectura que l'anònim redactor havia fet de l'article de Llorente Falcó, publicat el mes anterior al diari *Las Provincias*.

Tres mesos després, la revista tornà a commemorar, aquesta vegada amb major entitat, el centenari de Verdaguer: juntament amb un bell gravat de Jaume I, extret de l'*Aureum Opus* o llibre dels privilegis valencians, i acompanyada de la poesia verdagueriana «Valencia», en versió castellana de Lluís Guarner, publicà la següent nota:

> *En 1945 se cumple el primer centenario del nacimiento de mosén Jacinto Verdaguer, poeta máximo de Cataluña y uno de los que han contribuído a dar gloria a España. Por ello se ha recordado su nombre con elogio para sus producciones, que van desde el poema épico de gran empuje al más tierno lirismo. Además, Verdaguer fué un amigo y admirador de Valencia, que visitó en señalada ocasión y donde se le agasajó justamente. He aquí, en recuerdo y homenaje, una poesía dedicada por Verdaguer a nuestra ciudad.*[26]

Finalment, en el número corresponent al mes de desembre, els responsables de *Valencia Atracción* volgueren felicitar el Nadal als lectors d'una manera especial. Així, sota una reproducció del quadre *Naixement*, del pintor Francesc Ribalta, i unes paraules de reflexió nadalenca, hom

25. «El centenario del poeta Verdaguer». *Valencia Atracción* (juny de 1945), p. XIV.
26. «Mosén Jacinto Verdaguer». *Valencia Atracción* (setembre de 1945).

reproduí la poesia «La Flor de Nadal», novament en versió castellana de Guarner. Entre altres coses, la nota destacava que, «*bajo una pintura navideña del gran Ribalta, leamos a mosén Jacinto Verdaguer, ya que estamos en su año centenario, en unos dulces versos traducidos por un poeta valenciano*».[27]

L'homenatge de la Universitat de València

Per la seua banda, la Universitat de València volgué commemorar el centenari de Verdaguer bàsicament a través de dues accions: la dotació d'un dels premis de l'edició dels Jocs Florals del 1945 i les activitats desenvolupades al voltant de l'Aula Mediterráneo. Quines foren, però, aquestes activitats? A partir d'un comentari de Vicent Calvo-Acàcio resulta fàcil imaginar que degué ser alguna conferència, potser acompanyada d'un recital, al voltant del centenari del naixement de Verdaguer; ja que temps després, fent un repàs a «l'any literari», afirmava:

> *En el curso 1945-46 se destacó también la meritísima labor literaria del «Aula Mediterráneo»* [...]. *Dedicó las lecciones del curso al estudio de la Poesía en general, española y extranjera, con especial atención al renacimiento poético valenciano del XIX, consecuencia del generado en Cataluña*.[28]

De fet, i gràcies a una notícia apareguda a la revista *Valencia Atracción*, sabem que el 29 de novembre ell mateix impartí una conferència sobre el tema «Literatura valenciana moderna: Renaixença», en què, molt probablement, no deixaria de referir-se a Verdaguer.[29]

Amb tot, la més sonora i contundent d'aquelles activitats fou l'edició d'un número especial de *Mediterráneo. Guión de Literatura*. La revista, que aspirava «*a ser, en su perfil universitario, órgano de las jóvenes generaciones levantinas*», havia nascut dos anys abans, en 1943, a instàncies de la Càtedra de Llengua i Literatura espanyoles de la Universitat de València,

27. «La flor de Navidad». *Valencia Atracción* (desembre de 1945), p. 16.

28. V. Calvo-Acàcio. «El año literario». *Almanaque «Las Provincias» para 1947*. València: Federico Domenech, 1946, p. 366.

29. «Una conferencia de don Vicente Calvo Acacio». *Valencia Atracción* (desembre de 1945), p. XII.

i era dirigida pel catedràtic d'origen andalús Francesc Sánchez-Castañer i Mena, que, segons l'historiador Santi Cortés,

> l'any 1944 creà l'Aula Mediterráneo i una col·lecció de llibres amb el mateix nom, destinades, la primera a l'organització de recitals, cursos i cicles de conferències al voltant d'una figura destacada o d'aspectes literaris interessants, i la segona a publicar els treballs no incloïbles, per llur extensió, dintre la revista. En tots tres àmbits: Revista, Aula i Col·lecció, els estudis sobre literatura catalana van disposar d'un espai considerable.[30]

Cal recordar també que al capdavant de la secretaria d'aquella publicació hi havia Artur Zabala, posterior director de la *Revista Valenciana de Filología*.

En aquest sentit, resulta ben significatiu que *Mediterráneo. Guión de Literatura*, subvencionada pel Secretariat de la Universitat i pel governador civil de la província, dedicara dos dels 24 números que entre 1943 i 1948 arribà a publicar a commemorar el primer centenari del naixement del màxim representant de la Renaixença catalana, Jacint Verdaguer, i el vint-i-cinquè de la defunció del més significat poeta de la Renaixença mallorquina, Miquel Costa i Llobera.[31] Mentre que a la col·lecció «Mediterráneo» es publicaren, entre altres títols, els poemes inèdits de Vicent W. Querol, el llibre *Cançons de terra i mar*, de Lluís Guarner, i diversos documents per a la història del teatre a València.

Pel que fa a les característiques formals de la revista, cal dir que els dibuixos i els ornaments que figuraven a l'interior i a la portada eren de Pedro de Valencia i de Genaro Lahuerta; que «el seu format de 21 x 16 amb cobertes de paper cartó no va ésser canviat al llarg dels 24 números publicats, al contrari de la tipografia», i que «la paginació fou correlativa, cada quatre números fins al 8, i cada tres des del 9 fins al 15».[32]

Els responsables de *Mediterráneo* anunciaren, amb un any d'antel·lació, que «*en el volumen correspondiente al año 1945 se publicarán números conmemorativos de los centenarios de la muerte de Quevedo y del naci-*

30. Santi CORTÉS CARRERES. «Tres revistes valencianes de postguerra». Miscel·lània Jordi Carbonell, II. Barcelona: PAM, 1992, p. 202-203.

31. Es tracta del núm. 21-22, corresponent a 1947. Vegeu Santi CORTÉS CARRERES, *op. cit.*, p. 206-208.

32. Santi CORTÉS CARRERES, *op. cit.*, p. 203-204.

miento de Verdaguer, preparados por los mejores especialistas».[33] D'aquesta manera, el 9-11 portava per encapçalament: «*a Jacinto Verdaguer, en el primer centenario de su nacimiento (1845-1945)*». La dedicatòria també indicava que aquell número, bilingüe, era escrit

> *no sólo en el habla de Castilla —común hoy como idioma nacional a todas las regiones españolas y pueblos del tronco hispánico— sino, además, en la lengua catalana en que Mossén Cinto concibió sus poemas y en el valenciano y mallorquín de las regiones mediterráneas que él también cantara.*[34]

Afirmació que, més que pretendre establir diferències entre els diversos dialectes catalans, posava l'èmfasi en la dimensió geogràfica de la seua àrea lingüística. Aquell especial se subdividia en quatre apartats: «Textos verdaguerianos», «Creación», «Estudios» i «Bibliografía verdagueriana», i hi prengueren part un total de 19 escriptors: valencians, catalans i mallorquins. Val a dir també, juntament amb l'historiador Santi Cortés, «que la presència del català en aquest volum podria haver estat gairebé total si alguns dels nostres escriptors, Miquel Batllori, Felip Mateu Llopis i Lluís Guarner, haguessen optat pel vernacle».[35]

A l'apartat de «Textos verdaguerianos» es reproduïren dos documents en prosa d'una certa rellevància històrica: la «*Carta autógrafa e inédita de mosén Jacinto Verdaguer a Don Francisco Mateu*» (datada el 19 de juny de 1895) i «*Las cuatro pasiones traducidas por Verdaguer*», transcrites per Martí de Riquer. Pel que fa a l'epístola, hom reproduïa un facsímil de l'original, «*obtenido sobre la carta autógrafa, cedida amablemente con tal fin por las hijas de D. Francisco Mateu*»,[36] i una transcripció que difereix ben poc de la que en 1986 publicaren al corresponent volum de l'*Epistolari de Jacint Verdaguer* Josep Maria de Casacuberta i Joan Torrent i Fàbregas, els quals, d'altra banda, no feren cap al·lusió a l'edició de 1945.[37]

Pel que fa a la transcripció de les quatre passions traduïdes per Verdaguer, fou publicada precedida d'una breu nota de Martí de Riquer,

33. *Mediterráneo. Guión de literatura* [València], núm. 6 (1944), p. 140.

34. *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 9.

35. Santi CORTÉS CARRERES, *op. cit.*, p. 204.

36. «Carta autógrafa e inédita de mosén Jacinto Verdaguer a Don Francisco Mateu». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 19.

37. Carta 1.103: *Epistolari de Jacint Verdaguer*, v. IX. Barcelona: Barcino, 1986, p. 82.

responsable d'aquella lectura, en què afirmava que «*de ellas sólo se conocía la última, la de San Juan, muchas veces impresa con finalidad devota, e incluída en el tomo XXVI, páginas 153 a 160, de la edición popular de la* Ilustració Catalana*, de* Obres Completes de Mossén Jacinto Verdaguer».[38] També assegurava que, a l'hora de transcriure els autògrafs, havia conservat totes les particularitats gramaticals i ortogràfiques, i que «*los manuscritos originales de Verdaguer que contienen las cuatro pasiones pertenecen al Dr. D. Ramón* [*sic*] *Permanyer y Volart, residente en Sardañola, quien los ha puesto amablemente a mi disposición*».[39]

A l'apartat següent, titulat «Creación», es publicaven vuit poesies d'homenatge a Verdaguer, la major part escrites *ex professo* i totes elles en català. Eren «Goigs, per mossén Cinto Verdaguer», original del castellonenc Bernat Artola Tomàs;[40] la composició «A la fulla de llorer, present de les filles del poeta Francesch Matheu», del català Manuel Bertran i Oriola;[41] «A mossén Jacint Verdaguer», del valencià Xavier Casp;[42] l'«Evocació de la balada de Mallorca», dedicada a Josep Maria López-Picó, del mallorquí Miquel Forteza Pinya;[43] la composició «Per al centenari de la naixença del gran poeta, 17 de maig del 1845», del català mossén Jaume Garcia Estragués, membre de l'Oratori de Sant Felip Neri;[44] «La ofrena de València a mossén Jacint Verdaguer», de Lluís Guarner;[45] la «Vetlla d'honor de el primer centenari de Jacint Verdaguer», de Josep Maria López-Picó;[46] i, finalment, el poema «Verdaguer», obra del també

38. Martín DE RIQUER. «Las cuatro pasiones traducidas por Verdaguer». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 23.

39. Ibídem. En realitat, ha de ser el poeta Ricard Permanyer (Barcelona, 1887-1958).

40. Bernat ARTOLA TOMÀS. «Goigs, per mossén Cinto Verdaguer». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 47-50.

41. Manuel BERTRAN I ORIOLA. «A la fulla de llorer, present de les filles del poeta Francesc Matheu». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 51.

42. Xavier CASP. «A mossén Jacint Verdaguer». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 52.

43. Miguel FORTEZA PINYA. «Evocació de la balada de Mallorca». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 53-54.

44. Jaime GARCIA ESTRAGUÉS. «Per al centenari de la naixença del gran poeta, 17 de maig de 1845». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 55-58.

45. Lluís GUARNER. «La ofrena de València a mossén Jacint Verdaguer». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 59-60.

46. J. M. LÓPEZ-PICÓ. «Vetlla d'honor de el primer centenari de Jacint Verdaguer». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 61-62.

català Ramon Suriñach Senties.[47] Totes les composicions es caracteritzen pel to laudatori, guairebé èpic, amb què tracten el poeta de Folgueroles, i perquè «destaquen la tasca de Verdaguer com a creador de la llengua literària moderna i la seua catalanitat indiscutible».[48]

Com a dada curiosa, cal dir que les quatre primeres poesies porten data de 1945, que la de Garcia Estragués és de 1944, la de Guarner és de 1930 i les dues últimes són sense datar. I també, que tant les poesies com els estudis que figuren a continuació foren publicats atenent a l'orde alfabètic del primer cognom dels autors.

L'apartat «Estudios», el que donava major cos i entitat a aquell especial de *Mediterráneo*, incloïa deu treballs originals d'altres tants erudits i intel·lectuals, catalans i valencians. D'aquesta manera, s'obria amb un estudi de Miquel Batllori dedicat als «Símbolos de Valencia en la poesía de Verdaguer», sens dubte, un dels més eloqüents i interessants.[49] El pare Batllori celebrava «*el entusiasmo general que el presente centenario ha despertado*», i destacava que

> *Verdaguer, después de un siglo de su nacimiento, perdura y permanece en pie no sólo como un símbolo —casi diría como un mito, con sus misteriosos, inescrutables, últimos años dolorosos—, sino como un auténtico valor de creación: no sólo creó una obra artística, como todos los grandes poetas, sino una lengua literaria y una literatura rediviva*.[50]

El següent treball era obra de Pere Bohigas i estava dedicat a estudiar «Colom, darrer episodi del somni atlàntic de Verdaguer».[51] D'aquesta manera, el Dr. Bohigas analitzava els papers manuscrits de la Biblioteca de Catalunya a través dels quals ens havia arribat aquell fragment de *L'Atlàntida* publicat pòstumament.

Els dos treballs següents, obra de Felip Casañas i de Joaquim Fornell, respectivament, es dedicaven a analitzar Verdaguer com a «poeta más-

47. R. Suriñach Senties. «Verdaguer». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 62.

48. Santi Cortés Carreres, *op. cit.*, p. 205.

49. Miguel Batllori, S. I. «Símbolos de Valencia en la poesía de Verdaguer». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 65-73.

50. Ibídem, p. 66.

51. Pere Bohigas. «Colom, darrer episodi del somni atlàntic de Verdaguer». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 74-83.

tic»[52] i com a «poeta religiós i popular».[53] Així, Felip Casañas assegurava que en la lírica de Verdaguer s'havien manifestat dues tendències, de vegades antagòniques: l'èpica i la mística; i que havia estat l'Orde Sagrat, el sacerdoci, el que l'havia convertit «*en el gran poeta místico que todos admiramos*».[54] Per la seua banda, Joaquim Fornell insistia en el tema que «*épica y mística son las dos notas culminantes en la lira del hijo de Folgarolas*»,[55] i que la seua norma lírica constant fou «*expresar el amor a lo divino con elementos populares*».[56]

La cinquena de les col·laboracions era, més que un estudi, una breu nota de l'erudit català Joan Givanel i Mas titulada «Recordant», en què l'autor rememorava una anècdota que quan tenia uns 30 anys havia presenciat i que tingué Verdaguer per protagonista.[57]

L'article següent, obra d'Eduard Junyent, girava al voltant del procés de creació de *L'Atlàntida* i era, juntament amb el del pare Batllori, un dels més sòlids del volum.[58] L'autor afirmava que Verdaguer havia trobat

> en el seu poblet nadiu de Folgaroles encamallat entre la Plana de Vich i les Guilleries, un ombriu recer de tradicions i llegendes, de costums arrelades en l'agre de la terra i en la llegenda viva del poble, que foren desseguida la regor de la seva fantasia i la vibració lírica del seu esperit.[59]

La setena de les aportacions, titulada «*La exposición verdagueriana de la Biblioteca Central de Barcelona*», era obra del valencià Felip Mateu i Llopis.[60]

52. Felipe CASAÑAS. «Verdaguer, poeta místico». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 84-96.

53. J. FORNELL. «Jacinto Verdaguer, poeta religioso y popular». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 97-100.

54. Felipe CASAÑAS. «Verdaguer, poeta místico». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 86.

55. J. FORNELL. «Jacinto Verdaguer, poeta religioso y popular». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 97.

56. Ibídem.

57. J. GIVANEL MAS. «Recordant». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 101.

58. Eduard JUNYENT. «Entorn de L'Atlàntida». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 102-118.

59. Ibídem, p. 102.

60. Felipe MATEU LLOPIS. «La exposición verdagueriana de la Biblioteca Central de Barcelona». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 119-123.

En realitat era una ressenya de l'exposició biogràfica i bibliogràfica de Verdaguer que la Biblioteca Central de Barcelona —antiga Biblioteca de Catalunya—, de la qual ell era director, havia organitzat durant el mes de maig d'aquell any.

La següent nota, breu també, era obra de Manuel de Montoliu. I la seua intenció era fixar la mirada sobre una font de *L'Atlàntida* que prové de l'antiguitat clàssica: l'*Odissea*.[61]

Sota el títol de «Mossén Cinto» fou publicada l'única col·laboració d'aquell número de *Mediterráneo* deguda a una dona: Pilar Palmes. L'escrit era un repàs a les fites biogràfiques i literàries més emblemàtiques de Verdaguer.[62]

Finalment, l'últim dels articles era degut a Lluís Maria Soler i Puig, i tractava de «*Jacinto Verdaguer, sus amigos, admiradores y otros recuerdos*».[63]

Com a digne colofó d'aquell homenatge, en un apartat a banda, el volum incorporava un elenc, rigorosíssim, de «*Bibliografía general de las obras de Verdaguer*», elaborat per Lluís Guarner.[64] Aquella vasta bibliografia era classificada segons set epígrafs: I. Bibliografia cronològica (subdividida en «obres inicials» (1863-1873), «obres de la primera època» (1877-1893), «obres de la segona època» (1894-1902) i «obres pòstumes» (1903-1933); II. Antologies (amb diferenciació de «vers» i «prosa»); III. Edicions d'obres completes; IV. Traduccions (al castellà, al gallec, al portugués, al provençal, al francés, a l'italià, a l'anglés, a l'alemany, al txec, al romanés, a l'esperanto, al llatí i edicions poliglotes); V. Antologies poètiques (en castellà); VI. Classificació sinòptica de l'obra completa de Verdaguer, i VII. Bibliografia sobre la vida i l'obra de Verdaguer.

Finalment, l'apartat «Crítica» (que se situava fora de l'espai dedicat a homenatjar l'autor de *L'Atlàntida*), encara incloïa tres referències verda-

61. Manuel DE MONTOLIU. «L'Atlàntida i l'Odissea». *Mediterráneo. Guión de Literatura. Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 124-125.

62. Pilar PALMES. «Mossen Cinto». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 126-136.

63. Luis María SOLER Y PUIG. «Jacinto Verdaguer, sus amigos, admiradores y otros recuerdos». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 137-142.

64. Luis GUARNER. «Bibliografía general de las obras de Verdaguer». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 145-167. Sobrre això vegeu: Joan Antoni MILLÓN, *op. cit.*, p. 555.

guerianes més. Les dues primeres eren ressenyes del jesuïta Joan Baptista Bertran: a una selecció de poemes èpics elaborada per Josep Maria Castro i Calvo i publicada a Barcelona aquell mateix any;[65] i a una antologia de poemes de Verdaguer traduïts al castellà que havia preparat Lluís Guarner.[66] I la tercera al·ludia a les dues col·leccions de 10 postals, «*con la reproducción de encantadores recuerdos de Verdaguer*», que amb motiu del centenari havia editat la Biblioteca Central de Barcelona.[67]

Conclusions

El conjunt d'articles, poemes, estudis i documents publicats a València en 1945 a propòsit del centenari del naixement de Jacint Verdaguer, així com la dedicatòria d'un dels premis extraordinaris de la convocatòria dels Jocs Florals, dóna una idea del pes, la vitalitat i la consideració que, en aquell moment, la vida i l'obra de Verdaguer mantenien entre els escriptors valencians. Demostren que, a la postguerra, l'obra i el record de Verdaguer, mort 43 anys abans, encara eren ben vius entre els cercles intel·lectuals valencians, i continuaven essent un referent i una font d'inspiració per a la cultura i la literatura catalana produïda més avall de la Sénia. També que, en els primers anys del franquisme, el País Valencià, encara que subjecte a la fèrria censura i vigilància social i cultural que imposava la dictadura, es trobava lliure de l'onada anticatalanista que, en el moment present i des de fa més de tres dècades, no deixa d'assotar-lo.

El franquisme practicà una apropiació de la figura de Verdaguer. I la commemoració a València del centenari del seu naixement demostra que les autoritats franquistes permeteren que el poeta de Folgueroles fos contemplat com un símbol de la germanor literària i lingüística compartida per catalans, mallorquins i valencians, si bé és cert que despullaren la seua obra i record de tota connotació nacional i la revestiren d'espanyolisme.

65. J. B. B. «Jacinto Verdaguer». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 181-182.

66. Juan Bta. BERTRAN, S. J. «Jacinto Verdaguer. Antología poética». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945) p. 186-187.

67. X. «Recuerdos verdaguerianos». *Mediterráneo. Guión de Literatura* [València], núm. 9-11 (1945), p. 185.

Amb tot, és de justícia reconèixer l'esforç que la Càtedra de Llengua i Literatura espanyoles de la Universitat de València, amb el professor Francesc Sánchez-Castañer al capdavant, realitzà per traure a la llum el número de la revista a què hem fet esment, ja que possibilità que aquell monogràfic de *Mediterráneo* en què havien pres part intel·lectuals de primer orde (com ara Miquel Batllori, Pere Bohigas, Felip Mateu i Lluís Guarner) es convertira en una de les publicacions de referència dels estudis verdaguerians de la postguerra.

Finalment, el fet que en 1945 escriptors valencians tan insignes com ara Teodor Llorente Falcó, Bernat Artola Tomàs, Xavier Casp, Lluís Guarner i Felip Mateu i Llopis —que tingueren un paper protagonista en la commemoració del centenari de Verdaguer— sumaren els seus noms als de Teodor Llorente Olivares, Constantí Llombart i Francesc Badenes Dalmau, que des de finals del segle XIX havien destinat gran part dels seus esforços a difondre entre els valencians les obres del poeta de Folgueroles, demostra que durant bona part dels darrers 130 anys el nom i la lírica de Verdaguer han gaudit d'un lloc prominent i privilegiat en l'escenari íntim i cultural dels valencians. Tant de bo s'hi mantinguen durant moltes dècades més.